

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1997 metai

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1997

VILNIUS 1998

INSTITUT FÜR LITAUISCHE GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1997

VILNIUS 1998

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė komisija
Vytautas MERKYS (pirm.), Antanas TYLA (pirm. pavaduotojas),
Vacys MILIUS, Gediminas RUDIS, Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė),
Gintautas ZABIELA

Redakcinės komisijos adresas:
Kražių g. 5, 2001 Vilnius

Išleista Lietuvos istorijos instituto užsakymu

ISSN 0202-3342
ISBN 8896-34-025-X

VYTENIS ALMONAITIS

VOKIEČIŲ ORDINO ĮSIGALĖJIMAS ŽEMAITIJOJE 1404–1406 M.

Gerai žinomas faktas, kad sudarius Racionžo sutartį Vokiečių ordinas tapo tik formaliu Žemaitijos valdytoju. Kad įgytų šioje žemėje realią valdžią, kryžiuočiams dar teko pralieti nemažai prakaito ir kraujo. Nors jiems aktyviai talkino Vytautas, procesas užtruko, kaip matysime, beveik dvejus metus.

Apie šiuos įvykius bent trumpai rašė daugelis tyrėjų. Dar XIX a. pabaigoje išleistoje knygoje šią problemą nagrinėjo vokiečių istorikas R. Krumboltzas¹. Jogailos ir Vytauto kovų su kryžiuočiais kontekste apie Žemaičių užvaldymą rašė J. Jakštas². 1404–1406 m. įvykius straipsnyje apie žemaičių sukilimus taip pat apžvelgė B. Dundulis³, o monografijoje apie Žalgirio mūšį – M. Jučas⁴. Palyginti daug dėmesio šiam klausimui savo „Lietuvos istorijoje“ skyrė Z. Ivinskis⁵. Kiek tai susiję su Žemaitijos vaito M. Kūchmeisterio veikla, temą tyrė W. Nöbelis⁶. Apibūdindamas atitinkamo laiko Vytauto politiką, aišku, padėtį Žemaitijoje turėjo įvertinti E. Gudavičius⁷. Vis dėlto šiuose darbuose stokojama požiūrio į nagrinėjamus įvykius kaip į vientisą procesą. Nepakankamai įvertinti ir kai kurie pavieniai faktai, pavyzdžiui, 1404 m. sudarytos Ordino ir Žemaičių paliaubos. Tačiau svarbiausia, kad didelių

---

¹ R. Krumboltz, *Samaiten und der Deutsche Orden bis zum Frieden am Melno-See*, Königsberg, 1890, p. 131–149.

² J. Jakštas, Jogailos ir Vytauto kovos su Vokiečių ordinu, *Jogaila*, Kaunas, 1935 (antras leidimas – 1991), p. 144–147.

³ B. Dundulis, Žemaičių sukilimai prieš teutoniškuosius pavergėjus 1401 ir 1409 m., *Vilniaus valstybinio V. Kapsuko v. universiteto IFF Mokslo darbai*, 1955, t. VI, p. 132–134.

⁴ M. Jučas, *Žalgirio mūšis*, Vilnius, 1990, p. 52–54; M. Jučas, Telkiamos jėgos galutinai sunaikinti ordiną (1380–1409), *Lietuvių karas su kryžiuočiais*, Vilnius, 1964, p. 250–251.

⁵ Z. Ivinskis, *Lietuvos istorija. Iki Vytauto Didžiojo mirties*, Vilnius, 1991, p. 330–333.

⁶ W. Nöbel, *Michael Kuchmeister Hochmeister des Deutschen Ordens 1414–1422*, Bad Godesberg, 1969, p. 17–18.

⁷ E. Gudavičius, Vytauto politika nuo Vorsklos iki Rumbaudo žygio, *Mokslinės konferencijos „Iš Lietuvos diplomatijos istorijos“ medžiaga*, Kaunas, 1994, p. 9–10.

abejonių kelia literatūroje įsivyravusi Vokiečių ordino įsigalėjimo Žemaitijoje data – 1405-ųjų rugpjūtis. Šiems ne iki galo iširtiems problemos aspektams ir skiriamas šis straipsnis⁸.

Dar kartą trumpai apie Racionžo sutartį

Beveik metus trukusios Ordino, Lenkijos ir Lietuvos derybos baigėsi 1404 m. gegužės 22–23 d. pasirašant visą pluoštą aktų, paprastai vadinamų bendru Racionžo sutarties vardu⁹. Čia iš esmės buvo kartojamos Salyno sutarties sąlygos, papildant jas kai kuriais naujais susitarimais. Lietuvai suvažiavime atstovavo Manvydas, Čepurna, Rumbaudas ir kiti įgaliotiniai¹⁰. Be kita ko, jie Vytauto vardu įsipareigojo per metus, pradėdant nuo birželio 24 d., perduoti Žemaitiją Ordinui, priversti žemaičius paklusti naujamai valdžiai ir duoti įkaitų. Kol jie to nepadarys, nutraukti su šia žeme visus ryšius ir prekybinius santykius. Atsargumo dėlei Ordino atstovai dar išgavo pažadą, kad be didžiojo magistro pageidavimo Vytautas nevers žemaičių paklusti jėga¹¹. Atskiru aktu Lietuvos didysis kunigaikštis įsipareigojo be susitarimo su vokiečių atstovais jokių žmonių iš Žemaitijos nepriimti. Vis dėlto Vytautas gavo teisę pasiimti iš Žemaičių 250 šeimų. Iki kada jis tai privalo padaryti, sutartyje buvo nenumatyta (čia Ordino atstovai neapsižiūrėjo), ir tai Vytautui leido kištis į krašto reikalus ateityje¹². Nors formaliai buvo sutarta, kad Jogaila Dobrynės žemę išsipirks iš Vokiečių ordino už 50 000 florinų¹³, reikia pritarti M. Jučui, teigusiam, kad iš esmės šią sritį Lenkija gavo už Žemaitiją¹⁴. Sudarydamas sutartį, Jogaila įvairiais

---

⁸ Už vertingus patarimus rašant šį straipsnį autorius dėkoja prof. Edvardui Gudavičiui.

⁹ *Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1376–1430*. (Monumenta medii historica, t. VI), ed. A. Prochaska, Cracoviae, 1882, Nr. 283–290, p. 96–99 (toliau – *CEV*); *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten*, hrsg. F. G. von Bunge, Reval, 1859, Bd. IV, Nr. 1642, p. 457–459 (toliau – *LUB*, IV); *Codex diplomaticus Lithuaniae* (Kodex dyplomatyeczny Litwy), ed. E. Raczynski, Vratislaviae, 1845, p. 83–91, 251–259 (toliau – *CDL*); *Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preußen im 15. Jahrhundert*, Bd. I, 1398–1437, hrsg. von E. Weis, Königsberg, 1939, Nr. 23–30, p. 31–39 (toliau – *SDO*); *Scriptores rerum Prussicarum*, Leipzig, 1866, Bd. III, p. 271–272 (Joh. v. Posilge), p. 274 (*Annalista Thorun*; toliau – *SRP*, III, *Pos.*, *An. Th.*); J. Długoski, *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, liber X (1370–1405), Varsaviae, 1985, p. 263.

¹⁰ *SRP*, III, p. 272, past. 2; *An. Th.*, p. 274.

¹¹ *CEV*, Nr. 285, p. 97. Paskutinysis įsipareigojimas vėl primena Vytauto žygius Žemaitijon 1400-aisiais ir K. Heinlio nuomonę, kad tai nebuvo vien priedavimas (K. Heini, *Fürst Witold von Litauen in seinem Verhältnis zum Deutschen Orden (1382–1401)*, Berlin, 1925, p. 187).

¹² *CEV*, Nr. 286, p. 98.

¹³ *SRP*, III, *Pos.*, p. 271, *An. Th.*, p. 274.

¹⁴ M. Jučas, *min. veik.*, p. 52.

būdais pabrėžė, kad iki šiol save laikė vyriausiuoju Žemaitijos siuzerenu. Jis patvirtino dar 1398 m. pasirašytą Salyno sutartį¹⁵, jau Racionže sudarytą Ordino–Vytauto susitarimą¹⁶. Jogaila kartu išipareigojo, kad jei Vytautas atsisakinėtų Žemaičius užleisti, jis jam įsakytų tai padaryti¹⁷. Dar kartą primindamas, kas yra kas, kartu pabrėždamas sutarties reikšmingumą, jis pažadėjo Žemaitijos perleidimo aktą per metus patvirtinti savo majestotiniu antspaudu¹⁸. Pagaliau reiktų pažymėti, kad Racionžo sutartis vertintina ne tik kaip aktas, juridškai įteisinantis Žemaitijos perleidimą Ordinui, bet ir kaip tam tikra realaus šios žemės užvaldymo programa.

Paliaubos

Racionžo sutartį įgyvendinti abi pusės ėmėsi tuojau pat po jos pasirašymo. Jau birželio mėnesį tartis Žemaitijos reikalu į Marienburgą atvyko Vilniaus seniūnas Manvydas¹⁹. Įdomu, jog didysis magistras jo paprašė, kad kartu su Ordino pasiuntiniais nuvyktų į Žemaitiją ir paragintų žemaičius pasiduoti²⁰. Tikėtina, kad taip ir buvo padaryta, nes birželio 30 d. didžiojo magistro laiške Manvydui sakoma: „Kaip rašo Ragainės vicekomtūras, jūsų ir kilniojo Sungailo patarimu jis sudarė paliaubas su žemaičiais“²¹. Toliau magistras informuoja, kad paliaubos turėtų trukti iki rugpjūčio 15 d., kad jis joms pritaria, bet nurodo papildomas sąlygas – Racionžo susitarimai neturi būti pažeisti, paliaubų griežtai turi laikytis ir žemaičiai²². Taigi Žemaitija buvo išskirta iš LDK, ir Ordinas naudojosi galimybe tartis su žemaičiais atskirai.

Pažymėtina, kad paliaubos buvo sudarytos tik vicekomtūro lygiu. Pats didysis magistras dėl jų sąlygų tarėsi ne su žemaičiais, o su Manvydu. Vis dėlto pats paliaubų faktas byloja, kad Žemaitija, kaip ir XIV a. pabaigoje, vėl ėmė reikštis kaip atskiras politinis vienetas. Aišku, jos galimybė tokia būti, jei lyginsime su 1383–1390 m. ar net su 1397–1400 m. laikotarpiu, buvo gerokai sumenkusi²³. Suprantama, de-

---

¹⁵ *CDL*, p. 251–259; *CEV*, Nr. 290, p. 99.

¹⁶ *CDL*, p.87–91; *CEV*, Nr. 288, p. 98.

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ *CEV*, Nr. 289, p. 98–99.

¹⁹ *CEV*, Nr. 291, p. 99.

²⁰ Ten pat.

²¹ *CEV*, Nr. 292, p. 100 („prout viccomendator de Ragnith scribit, quod de consilio vestri et nobilis Sungail cum Samaythensibus treugas pociis statut“).

²² Ten pat.

²³ Apie Žemaitijos politinę padėtį XIV a. pabaigoje rašoma: V. A l m o n a i t i s, Žemaitijos politinė padėtis 1380–1400 metais, *Darbai ir dienos*, 1996, Nr. 3(12), p. 129–149.

rybose su Ordinu apskritai ir sudarant šias paliaubas konkrečiai Žemaitijai kas nors turėjo atstovauti. Galima numanyti, kad, Vytauto administracijai pasitraukus, Žemaičiuose vėl susidarė sąlygos senosioms administracinėms struktūroms atgyti.

Gali kilti klausimas, kam šios paliaubos Ordinui apskritai buvo reikalingos. Laiške Manvydui tai aiškina didysis magistras: „... tuo tarpu, sutvarkęs savo reikalus, galės grįžti valdovas kunigaikštis Vytautas“²⁴. J. Jakšto ir B. Dundulio nuomone, paliaubos buvo sudarytos todėl, kad tiek Ordinas, tiek Lietuvos bajorai be Vytauto nedrįso imtis ryžtingesnių veiksmų²⁵. Tačiau juk jie galėjo laukti Vytauto ir paliaubų nesudarę. Peršasi mintis, jog Žemaičiai dar buvo tokie galingi, kad Ordinas pats buvo suinteresuotas sudaryti paliaubas, nes norėjo apsaugoti savo pasienį.

Ekonominė blokada

Vytautas Racionžo sutarties pasirašyme nedalyvavo, nes tuo metu kariavo dėl Smolensko. Vos grįžęs, ėmėsi Žemaitijos reikalų ir rugpjūčio viduryje Rittersverderio saloje (matyt, buvusioje piliavietėje) susitiko su didžiuoju magistru²⁶. Čia buvo papildytos ir patikslintos kai kurios Racionžo sutarties nuostatos. Šalys apsigkeitė įsipareigojimais 10 metų nepriiminti savo kraštuose pabėgusių činšą mokačių žmonių (t. y. nelaisvųjų)²⁷. Iš tikrųjų ši nuostata buvo aktuali tik Žemaitijai. Vytautas taip pat leido Ordinui malūnus statyti kairiajame Nevėžio krante²⁸. Suvažiavimo metu pas Vytautą į Kauną atvyko būrys Žemaitijos bajorų. Jie pažadėjo didžiajam magistrui pasiduoti Ordino valdžiai patys ir kitus paraginti²⁹. Z. Ivinskio nuomone, šią manifestaciją suorganizavo pats Vytautas³⁰. Kad ir kaip ten būtų, toliau aprašomi įvykiai rodo, kad krašto gyventojų daugumos nuomonė (bent jau laikinai) buvo kitokia.

Nors šaltiniuose apie tai duomenų trūksta, suvažiavime turėjo būti tartasi ir dėl realaus krašto perdavimo kryžiuočių valdžiai. Karinių veiksmų Ordinas laikinai ne-

---

²⁴ *CEV*, Nr. 292, p. 100 („In medio tempore poterit prefatus dominus dux Wytoudus facta sua disponere et intervenire“).

²⁵ J. J a k š t a s, min. veik., p. 146–147; B. D u n d u l i s, min. veik., p. 132.

²⁶ *SRP*, III, *Pos.*, p. 272; *SDO*, Nr. 32–36, p. 40–43; *CEV*, Nr. 300, p. 105 („werder Ritterswerder genant, gelegen in der Memmel dem flisse“). Vytauto pusės aktai išduoti Kaune, todėl dalis pasitarimų turėjo vykti ir ten.

²⁷ *CEV*, Nr. 295, p. 102–103, Nr. 298, p. 105; V. P a š u t a, *Lietuvos valstybės susidarymas*, Vilnius, 1971, p. 175–176.

²⁸ *CEV*, Nr. 296, p. 103–104.

²⁹ J. V o i g t, *Geschichte Preussens*, Bd. VI (1393–1407), Königsberg, 1834, p. 274.

³⁰ Z. I v i n s k i s, min. veik., p. 331; Z. I v i n s k i s, *Rinktiniai raštai*, Roma, 1989, t. III, p. 325.

siėmė, bet minėtame laiške Manvydui didysis magistras pabrėžė, kad „tuoj po paliaubų sutarties galiojimo laiko žemaičiams jokios gėrybės – nei druska, nei grūdai, nei dar kas nors kad nebebūtų gabenama ar parduodama, taip pat kad nevyktų jokia prekyba ar bendradarbiavimas tarp jų ir mūsų krašto gyventojų“³¹. Magistras atitinkamai elgtis įpareigojo ir Lietuvos pusę: „... kad jūsų žmonės jiems netiektų ir nepardavinėtų jokių gėrybių, kad jie nesilankytų jūsų žemėse ir neturėtų nieko bendro...“³² Taigi ekonominė blokada jau veikė, ir tai buvo pirmasis Žemaitijos išbandymas.

Pirmasis karo žygis

Kryžiuočių žodžiais, žemaičiai visada buvo „kietasprandžių gentis“³³, todėl, kaip ir reikėjo tikėtis, įkalbinėjimais ir ekonominėmis priemonėmis nieko nepasiekta. Nepasitikėdamas savo jėgomis (o gal tiesiog taupydamas jas), 1404 m. pabaigoje didysis magistras kreipėsi pagalbos į Vytautą³⁴. Vykdydamas Racionžo sutarties sąlygas, šis padėti privalėjo. 1405 m. sausio mėnesį dvi kariuomenės – Ordino maršalo ir Vytauto – užgriuvo Raseinių, Viduklės ir Ariogalos kraštus³⁵. Nors žemaičiai buvo priversti pažadėti, kad duos įkaitų, bet vos kariuomenės pasitraukė, jie, J. Posilgės žodžiais, vėl atsimetė „nuo ponų ir pasiliko apgavikai, kaip ligi šiol“³⁶. Ordinas ir toliau turėjo intensyviai tartis su Vytautu dėl galimų žemaičių palenkimo būdų, nes pats tegalėjo nusiųsti į Žemaitiją pasiuntinį, kad sužinotų apie krašto nusistatymą³⁷. Beje, Ordino maršalas ir didysis magistras vis tikino Vytautą, kad be jo sutikimo nieko dėl Žemaitijos nenuspręs³⁸. Kaip pažymėjo E. Gudavičius, paramą Ordinui Vytautas panaudojo savo tikslams – kaip savotišką informacijos, kontrolės ir poveikio žemaičiams priemonę³⁹. Vytautą pasiekdavo žemaičių skundai. Jais pa-

---

³¹ *CEV*, Nr. 292, p. 100 (quod iuxta continenciam litterarum cisdem Samaytensibus tempore pacis nulla bona, sal, frumenta, vel quccumque alia adducantur vel vendantur, nec eciam aliquod comercium seu communitas cum cis ab hominibus terrarum vestrarum seu eciam nostrarum habeatur“).

³² Ten pat („quod nulla bona ipsis per vestros homines adducantur vel vendantur nec eciam terras vestras visiten aut communitaten aliquam habeant“).

³³ *CEV*, Nr. VI, p. 1034.

³⁴ *Codex Diplomaticus Prussicus*, hrsg. von J. V o i g t, Königsberg, 1861, Bd. VI, Nr. 164, p. 184–185.

³⁵ *SRP*, III, *An. Th.*, Pos., p. 276–277.

³⁶ *SRP*, III, *An. Th.*, Pos., p. 277 („das sie sich weder umbetotin von der herrin, und blebin schelke als vor“).

³⁷ *CEV*, Nr. 306, p. 108–109; *LUB*, IV, Nr. 1660, p. 484–485.

³⁸ Ten pat.

³⁹ E. G u d a v i č i u s, *min. veik.*, p. 10.

sinaudodamas, jis net privertė didįjį magistrą teisintis dėl maršalo įgaliotinio veiksmų Žemaitijoje⁴⁰. Žodžiu, Vytautas stengėsi „išeidamas pasilikti“.

Antrasis karo žygis

1405 m. birželio mėnesį prasidėjo Ordino ir Vytauto pasitarimai dėl naujo žygio Žemaitijon⁴¹. Tuo pat metu magistras išleido įsaką, kuriuo liepė visam kraštui rengtis žygiui į Žemaičius. Buvo numatyta, kad atskirų komturijų ir miestų daliniai, apsirūpinę maistu 4 savaitėms, susirinks Įsrutyje. Apie didelį žygio mastą byloja skaičiai – vien iš Torūnės turėjo atžygiuoti 350 karių⁴². Liepos 25 d. kryžiuočiai pajudėjo Žemaitijon⁴³. „Prisijungė ir Vytautas su dvigubai didesne kariuomene“⁴⁴. Be lietuvių, joje buvo dalinių iš rusiškųjų LDK sričių ir net iš Lenkijos⁴⁵. Ordino maršalas, apibūdinamas Vytauto kariuomene, pabrėžė, kad ji buvo tokio dydžio, kaip mūšyje prieš totorius⁴⁶! Tikėtina, kad, kaip ir sausio mėnesį, žygis buvo nukreiptas į tuos pačius (matyt, atkakliausiai besipriešinančius) rajonus pietinėje Žemaitijoje⁴⁷. Kaip nurodo J. Długoszas, žemaičiai spyrėsi kaip galėjo, vargino Ordino dalinius naktiniais išpuoliais. O į Vytautą ir jo kariuomenę „graudžiais prašymais ir vaitojimais kreipėsi iš miškų maldaudami, kad neatskirtų jų nuo savo kunigaikštystės ir lietuvių, su kuriais yra viena gentis ir tauta, turi gimingas kalbas ir papročius, kad neatiduotų kryžiuočių valdžiai savo pavaldinių, kurie jam buvo tokie ištikimi bei nuolankūs ir šlykštiems „vokiams“ (*vakkis*), tai yra teutonų kryžiuočiams priklausyti nenėri, kad neleistų svetimiams jų jungu engti ir spausti“⁴⁸. „Nors tokie graudūs balsai stipriai jaudino Lietuvos kunigaikštį Vytautą, jis svarbiausiu dalyku laikė ištikimybę susitarimui ir atidavė Žemaitijos žemę magistro ir Prūsijos ordino valdžion“⁴⁹. Siekdamas ją įtvirtinti, Vytautas pastatydino kryžiuočiams prie Josvainių

---

⁴⁰ LUB, IV, Nr. 1600, p. 484–485. Taip pat apie Vytauto įtaką: CEV, Nr. 325, p. 118.

⁴¹ CEV, Nr. 316–317, p. 113–114.

⁴² CEV, Nr. 318, p. 114.

⁴³ SRP, III, Pos., p. 277.

⁴⁴ SRP, III, An. Th., p. 278 („et Witoldus venit ad eos cum duplo majori exercitu...“).

⁴⁵ J. V o i g t, min. veik., p. 330, past. 2. Cituojamas kitur nepublikuotas didžiojo magistro laiškas Danijos karaliui: „Kunigaikštis Vytautas šiuo metu atvyko pas mus su visa savo jėga lietuvių ir rusų, taip pat su kai kuriais iš Lenkijos karalystės, kuriuos jam karalius pasiuntė padėti prieš žemaičius“.

⁴⁶ CEV, Nr. 321, p. 116.

⁴⁷ SRP, III, Pos., p. 278; J. V o i g t, min. veik., p. 330; B. D u n d u l i s, min. veik., p. 133.

⁴⁸ J. D l u g o s s i i, min. veik., p. 264. J. Długoszas sausio ir liepos mėnesio žygių neskiria, rašo apibendrinamas. Vis dėlto iš konteksto atrodo, kad jo informaciją reiktų sieti su vasaros žygiu.

⁴⁹ Ten pat.

Žemaitijos pilį⁵⁰. Lapkričio mėnesį didysis magistras jau dėkojo Vytautui, o per jį ir Manvydui, Čepurnai, Sungailai už pagalbą palenkiant žemaičius⁵¹. Atskirą padėkos raštą jis nusiuntė Onai Vytautienei⁵².

Kada Žemaitija pasidavė?

R. Krumbholtzo, W. Nöbelio, iš dalies ir B. Dundulio nuomone, po žygio, vykio liepos pabaigoje – rugpjūčio pradžioje, Žemaičiai Ordinui pakluso⁵³. Nors aiškiau šiuo klausimu nepasisakė, tokios nuomonės neužginčijo nei J. Jakštas, nei Z. Ivinskis, nei M. Jučas⁵⁴. Čia reikia pasakyti, kad po Racionžo sutarties Žemaitijos politinė padėtis kito palaiptai, todėl nustatyti ribinę datą, nuo kurios Ordino valdžią galėtume laikyti realia, apskritai sunku. Vis dėlto užsibrėžus tai padaryti, istoriografijoje išsivyravusia nuomone tenka stipriai suabejoti. Torūnės analuose apie minėtą žygį sakoma: „Tačiau nieko nebuvo padaryta, išskyrus tai, kad Vytautas su saviškiais pastatė vieną medinę pilį“⁵⁵. Žemaičiai (bent dalis jų) ir toliau priešinosi ginklu, tuoj ją apgulė⁵⁶. Nors po atkaklių kautynių jie „pasitraukė iš ten su dideliais nuostoliais“, tačiau dar vienos kryžiuočių pilies egzistavimas (tegu ir įsiterpusios į Žemaitiją giliau nei stovėjusios panemunėje), dar nebuvo žemės užvaldymas. 1406 m. Ordinas vėl planavo karinę operaciją Žemaičiuose⁵⁷. Atrodytų, šias abejones nubraukia rinkinyje *Codex epistolaris Vitoldi* pateikiamas Žemaitijos vaito laiško Ordino maršalui aprašas⁵⁸. Laiško originale nurodyta tik diena – penktadienis po Šv. Egidijaus. Rinkinio leidėjas A. Prochaska nieko nekomentuodamas raštą datuoja 1405 m. rugpjūčio 4 d. Laiške kalbama apie anksčiau paimtus įkaitus, kuriuos vaitas jau norėjo iškeisti į kitus, tariamasi dėl teisių į žemę žemaičiams patvirtinimo. Aišku, kad jis rašytas jau Ordinui Žemaitiją užvaldžius. Tačiau iki 1405 m. rug-

---

⁵⁰ *SRP, III, An. Th., Pos.*, p. 278. J. Długosz, cituojamame puslapyje rašydamas iškart apie tris pilies, užbėga įvykiams už akių.

⁵¹ *CEV*, Nr. 329, p. 120–122.

⁵² *CEV*, Nr. 330, p. 122.

⁵³ R. K r u m b h o l t z, min. veik., p. 143; W. N ö b e l, min. veik., p. 18; B. Dundulis, min. veik., p. 134.

⁵⁴ J. J a k š t a s, min. veik., p. 147; Z. I v i n s k i s, min. veik., p. 332–333; M. J u č a s, min. veik., p. 53.

⁵⁵ *SRP, III, An. Th., Pos.*, p. 278 („et nihil fecerunt, nisi quod Witold edificavit unum castrum cum suis de lignis“).

⁵⁶ *SRP, III, An. Th., Pos.*, p. 278.

⁵⁷ *CEV*, Nr. 349, p. 132–134; *SRP, III, An. Th., Pos.*, p. 282.

⁵⁸ *CEV*, Nr. 325, p. 118.

pjūčio mėnesio apie paimtus įkaitus žinių nėra. Kaip buvo minėta, 1405 m. sausio mėnesį Vytautas tik išgavo iš žemaičių pažadą, kad jie jų duos⁵⁹. Tiesa, aprašydamas Vytauto žygius į Žemaitiją, J. Długoszas mini, kad jis privertė žemaičius įkaitus duoti⁶⁰, tačiau šios žinios konkrečiau nedatuoja. Jo informacijoje kalbama ir apie Vytauto paramą statant Dubysos pilį, kurią jis suteikė 1407 m.⁶¹, todėl tikėtina, kad kronikininkas turėjo omenyje žemiau aprašomus 1406 m. įvykius. Pažymėtina, kad aptariamasis laiškas rašytas Dubysos pilyje. Jokie kiti šaltiniai iki 1406 m. jos nemini, greičiausiai 1405 m. ji dar neegzistavo. Taigi tenka daryti išvadą, kad A. Prochaska laišką datavo neteisingai. Tuo labai stebėtis nereikėtų. Kad rinkinyje *Codex epistolaris Vitoldi* yra daugybė netikslumų, dar 1931 m. pastebėjo Z. Ivinskis⁶². Ši klaida – dar vienas perspėjimas, kad minėtuojų leidiniu reikia naudotis atsargiai. Ieškant tikrosios datos, verta nagrinėjimąjį raštą palyginti su kitu to paties Žemaičių vaito laišku, rašytu 1406 m. birželio mėnesį, kuriame taip pat keliami žemės užrašymo žemaičiams problema, siūloma ją spręsti dar tų pačių metų rudenį⁶³. Tikėtina, kad, nesulaukęs iš Ordino vadovybės konkretaus atsakymo, rugpjūčio mėnesį vaitas pasiūlymą pakartojo. Beje, 1406 m. kryžiuočiai jau turėjo paimtų įkaitų, jau stovėjo Dubysos pilis, tapusi Žemaitijos vaito M. Kuchmeisterio rezidencija⁶⁴. Taigi laišką reikia datuoti 1406 m. Tokią datą yra nurodęs ir laiško aprašą anksčiau nei A. Prochaska išspausdinęs I. Danilavičius⁶⁵.

Atmetus 1405-ųjų rugpjūtį, Ordino įsigalėjimo Žemaičiuose datos tenka ieškoti vėliau. Čia reikia atkreipti dėmesį į tai, kaip Torūnės analuose aprašomas 1406 m. planuotas kryžiuočių žygis į Žemaitiją: „Kai valdovai su didele kariuomene ruošėsi leisti į žygį prieš žemaičius, daugelis šių patys atvyko pas valdovus pasiduodami ir siūlydami save įkaitais, laiduojančiais, jog jie visiems laikams liks ištikimi kryžiuočių vasalai“⁶⁶. J. Posilgė apie tai taip pat rašo: „Žemaičių žemė davė Ordinui savo įkaitus, kad ji galėtų likti taikoje“⁶⁷. Ši informacija derinasi su 1406 m. sausio 23 d. vaito laišku, kuriame jis Ordino maršalui praneša, kad jau siunčia paimtus įkaitus⁶⁸.

---

⁵⁹ SRP, III, Pos., p. 277.

⁶⁰ J. D l u g o s s i i, min. veik., p. 264.

⁶¹ CEV, Nr. 360, 362, p. 141–143; Nr. 364, p. 147.

⁶² Z. I v i n s k i s, Miscellanea. Ar Žemaičiuose Vytauto laikais buvo pardavinėjami vergai?, *Aethnaeum*, 1931, Nr. 1, p. 139, past. 1.

⁶³ CEV, Nr. 341, p. 127.

⁶⁴ SRP, III, An. Th., Pos., p. 282; CEV, Nr. 335, p. 123–124; Nr. 341–344, p. 126–130.

⁶⁵ Skarbiec dyplomatów, wyd. I. D a n i ł o w i c z, t. I, Nr. 841, p. 351.

⁶⁶ SRP, III, An. Th., p. 282 („Anno 1406, cum domini disposuissent in hieme ire mango exercitu contra Samaytas, ipsi pervenientes dederunt se dominis multos obsides ponendo, quod semper eorum vasalli fideliter permanerent“).

⁶⁷ Ten pat, p. 282 („dic lant czu Samaythin gobin dem ordin cre gysel, uf das sic mit frede mochten blibin“).

⁶⁸ CEV, Nr. 335, p. 123–124.

Šio žemaičių pasidavimo negalime laikyti besąlygišku. Jau 1406 m. birželį Žemaitijos vaitas skundėsi, kad negali išreikalauti iš žemaičių įkaitų, prašė atsiųsti papildomų pajėgų, nes „mes be žmonių nieko negalime padaryti, net laiškui nusiųsti ir parsigabenti mums reikia mažiausiai trijų žmonių“⁶⁹. Apskritai, B. Dundulio nuomone, Žemaitijoje ir toliau, „galima sakyti, vyko nuolatinis partizaninis karas“⁷⁰. Vis dėlto 1406-ųjų sausį reikia laikyti tam tikru persilaužimu, ribine data.

Išvados

1. 1404 m. birželio mėnesį sudarytos Ordino ir Žemaitijos paliaubos rodo, kad ši žemė, kaip ir XIV pabaigoje, vėl ėmė reikštis kaip savarankiškas politinis vienetas.

2. Nepajėgdamas Žemaičių palenkti ekonomine blokada, Ordinas turėjo imtis karinių veiksmų ir 1405 m. suorganizavo du plataus masto karo žygius, kuriuose dalyvavo ir Lietuvos kariuomenė. Istoriografijoje įsivyravęs teiginys, kad po šių dviejų žygių 1405 m. rugpjūčio mėnesį Žemaitija kryžiuočiams pasidavė, nėra visiškai teisingas.

3. Rinkinyje *Codex epistolaris Vitoldi* išspausdintas Žemaitijos vaito laiškas Ordino maršalui, kuriame apie Žemaičius kalbama kaip apie užvaldytą žemę, datuojamas neteisingai. Jis rašytas ne 1405 o 1406 m.

4. Nors Žemaitijos pasidavimas nebuvo besąlygiškas, Vokiečių ordinas realesnę valdžią šioje žemėje įgijo 1406 m. sausio mėnesį, kai pagrasino trečiaja karine ekspedicija.

Summary

VYTENIS ALMONAITIS

THE DOMINANCE OF THE GERMAN ORDER IN SAMOGITIA IN 1404–1406

After the Raciąż treaty which was concluded in 1404 the German Order became only a formal ruler of Samogitia. However, blood had still to be shed for the real power in this land. In Vytautas' absence (who took part in his military expedition to the East) the Order did not venture to take any reso-

---

⁶⁹ *CEV*, Nr. 341, p. 127 („...wir ane lewthc keinerlei volbrengen mogen, wend ein brif gee uf andir nedir, zo mussen io uf das kleinstc dri man dorczu“).

⁷⁰ B. Dundulis, *Lietuva laisvės kovų sukurtuose (IX–XIX a.)*, Vilnius, 1990, p. 36.

lute measures and concluded an armistice with Samogitians. The fact of armistice proves that Samogitia acted as an independent political unit. The armistice was followed by an economic blockade. It did not bring the desired results. In 1405 the Order organized two extended military expeditions in which the Lithuanian army also participated. There is a common view in the historiography that as a result of these military expeditions in August of 1405, Samogitia surrendered to crusaders. However, the Thorn city annals contain the following information about the second expedition: "nothing was achieved except that Vytautas and his men built one wooden castle". It may seem that a letter written by an Order vogt, in which Samogitia is referred to as a land in Order's possession, leaves no doubts as to the status of Samogitia. The letter was included in "Codex epistolaris Vitoldi". The publisher of this collection A. Prochaska dated it to 1405. However, a comparison with other sources of the considered period makes it possible to conclude that the mentioned letter was written in 1406. Therefore, the August of 1405 cannot be taken as a final date of consolidation of the Order in Samogitia. Some sources contain the information that in January, 1406, the Order prepared for the third expedition. Some Samogitians offered themselves as hostages and asked for peace. Although this surrender was not without reservations, namely the January of 1406 should be considered the breaking point.

Trumpai apie autorių

Vytenis Almonaitis (g. 1963) 1989 m. baigė Vilniaus universitetą. Nuo 1992 m. studijavo Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvos istorijos instituto doktorantūroje. 1997 m. apgynė mokslo daktaro disertaciją tema „Žemaitijos politinė ir visuomeninė padėtis XIV a. pabaigoje – XV a. pradžioje“ (vadovas prof. E. Gudavičius), kuri rengiama špaudai. Pagrindinė tyrinėjimų kryptis – XIV a. pabaigos – XV a. pradžios Lietuvos valstybės istorija. Šiuo metu dirba Vytauto Didžiojo universitete, Humanitarinių mokslų fakultete, Istorijos katedroje vyresniuoju asistentu.